

»Mladi za napredek Maribora 2020«

37. srečanje

ODRAŠČANJE – DOSEGANJE KRITERIJEV ODRASLOSTI

Raziskovalno področje psihologije in pedagogike

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: MIA VEHABOVIĆ, MATEVŽ KEK
Mentor: NASTJA STRNAD
Šola: SREDNJA ELEKTRO-RAČUNALNIŠKA ŠOLA MARIBOR

Maribor, 2020

»Mladi za napredek Maribora 2020«

37. srečanje

ODRAŠČANJE – DOSEGANJE KRITERIJEV ODRASLOSTI

Raziskovalno področje psihologije in pedagogike

Raziskovalna naloga

Maribor, 2020

KAZALO VSEBINE

POVZETEK	5
ZAHVALA	6
1 UVOD	7
1.1 Mladostništvo	7
1.1.1 Razvojno obdobje mladostništva	7
1.1.2 Razvoj znanstvenih razlag razvoja v mladostništvu	8
1.1.3 Vpliv kulture na mladostnika.....	9
1.1.4 Razvoj čustev v mladostništvu	10
1.1.5 Oblikovanje identitete	10
1.1.6 Mladostniki in starši.....	11
1.1.7 Odnosi z vrstniki	11
1.1.8 Razvoj partnerskih odnosov v mladostništvu	11
1.2 Zgodnja odraslost.....	13
1.2.1 Razvojne naloge v odraslosti.....	13
1.2.2 Razvojne naloge mladih odraslih.....	13
1.3 Hipoteze	16
2 METODOLOGIJA	17
2.1. Udeleženci	17
2.2. Pripomočki	17
2.3. Postopki.....	17
2.4. Analiza	17
3 REZULTATI.....	18
3.1 Rezultati razlik finančne neodvisnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 1).....	18
3.2 Rezultati razlik čustvene stabilnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 2)	18
3.3 Rezultati razlik samostojnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 3)	19
3.4 Rezultati razlik intimnosti in partnerstva med starostnimi skupinami (hipoteza 4)	20
3.5 Rezultati razlik bivanja med starostnimi skupinami (hipoteza 5)	20
3.6 Rezultati razlik pripravljanja na starševstvo med starostnimi skupinami (hipoteza 6) ..	21
4 RAZPRAVA	22
5 ZAKLJUČEK.....	24
6. DRUŽBENA ODGOVORNOST.....	25

7. PRILOGE.....	26
8 LITERATURA.....	29

KAZALO TABEL

Tabela 1 Frekvence odgovorov po starostnih skupinah	26
Tabela 2 Opisna statistika posameznih dimenzij odraslosti po starostnih skupinah.....	27
Tabela 3 Vprašalnik kriterijev odraslosti.....	28

KAZALO GRAFOV

Graf 1 Finančna neodvisnost.....	18
Graf 2 Čustvena zrelost	18
Graf 3 Samostojnost	19
Graf 4 Intimnost in partnerstvo	20
Graf 5 Bivališče.....	20
Graf 6 Pripravljenost na starševstvo.....	21

POVZETEK

Odraščanje je zapleteno. Četudi smo uradno polnoletni pri osemnajstih letih, pa v določenih vidikih odraslosti takrat še nismo odrasli, saj je le redkokdo pri tej starosti res samostojen in neodvisen. Namen najine raziskovalne naloge je preveriti, ali se in kako se med seboj v doseganju kriterijev odraslosti razlikujejo mladostniki in mladi odrasli. Želela sva ugotoviti, kje je nova meja odraslosti in koga pravzaprav štejemo za odraslega človeka. S pomočjo vprašalnika, ki sva ga sestavila sama, sva raziskovala, kako se posamezne starostne skupine – srednje mladostništvo, pozno mladostništvo in zgodnja odraslost, razlikujejo v kriterijih odraslosti. Na vzorcu 206 posameznikov sva pridobila rezultate, ki potrjujejo vse hipoteze razen prve o finančni neodvisnosti, in ugotovila, da zrelost pri dejavnikih, povezani z družbo (čustvena zrelost, intimnost, samostojnost) ves čas s starostjo narašča, pri dejavnikih, povezanih s finančnim statusom ali dohodki posameznika (pripravljenost na starševstvo, finančna neodvisnost, urejeno bivanje) pa je med mladostniki in mladimi odraslimi bistvena razlika. Zaključujeva, da je odraslost res večdimenzionalen koncept in da se tudi mladi odrasli razlikujejo v tem, koliko v povprečju ocenjujejo, da so dosegli posamezni kriterij.

ZAHVALA

Iskrena zahvala gre vsem, ki so nama pomagali pri izdelavi raziskovalne naloge.

Predvsem se zahvaljujemo mentorici, ki nama je bila zmerom na voljo in nama je neutrudno pregledovala ter komentirala osnutke. Hvala tudi vsem dijakom, študentom in preostalim, ki so sodelovali v anketi, prav tako pa hvala tudi tistim, ki so anketo rešili v poskusnem obdobju.

1 UVOD

1.1 Mladostništvo

1.1.1 Razvojno obdobje mladostništva

Mladostništvo je razvojno obdobje med koncem otroštva in začetkom odraslosti, torej med približno 11. in 24. letom starosti. To razvojno obdobje se začne s pred puberteto in puberteto, je obdobje pospešenega telesnega razvoja, vključno z razvojem reproduktivne zrelosti, ki se nadaljuje v zgodnja 20. leta. Čeprav se pred puberteta in puberteta izvirno nanašata le na biološke spremembe, v razvojni psihologiji pod tem izrazom pojmujejo tudi spremljajoče psihološke spremembe.

Zgornjo mejo mladostništva je težje objektivno določiti kot spodnjo, ki je navzven bolj očitna. Zaradi različnih meril, ki jih uporabljajo različne stroke (npr. pravo, sociologija, psihologija, andragogika) se kronološke opredelitve zgornje meje mladostništva med seboj nekoliko raziskujejo, pri nekaterih avtorjih pa prihaja tudi do razlik pri določanju spodnje meje mladostništva, saj se predpubertetne in pubertetne spremembe v povprečju prej pojavljajo med dekleti kot med fanti.

Za določitev zgornje meje mladostništva v sodobnih družbah uporabljamo enega ali več izmed naslednjih meril:

- (1) pravno legalno (v Sloveniji 18 let);
- (2) sociološko (zaključek obdobja, v katerem ima posameznik neopredeljeno socialno vlogo);
- (3) ekonomsko (finančno) (ekonomska neodvisnost od primarne družine);
- (4) psihološko (razrešitev razvojnih nalog mladostništva, doseganje relativne spoznavne, čustvene, socialne in moralne zrelosti).

Z razvojem sodobne družbe so se meje mladostništva postopno pomikale vse bolj navzgor, saj so posamezniki v povprečju vse pozneje v svojem življenju dosegli navedena merila (z izjemo pravnega). Zaradi specifičnosti posameznih pod obdobji znotraj mladostništva le to delimo na:

- zgodnje mladostništvo (do približno 14. leta starosti),
- srednje mladostništvo (do približno 17 ali 18 leta),
- pozno mladostništvo (do približno 22. ali 24. leta) (Zupančič, 2009).

1.1.2 Razvoj znanstvenih razlag razvoja v mladostništvu

Z naraščajočo starostjo mladostnikov meje med mladostništvom in zgodnjo odraslostjo postajajo vse bolj ohlapne, saj so tudi individualne razlike med posamezniki glede doseganja relativne psihološke zrelosti zaključka izobraževanja in doseganja ekonomske neodvisnosti precejšnje. Prav tako se med družbami in posameznimi družbenimi skupinami znotraj neke družbe pa se merila opredelitve odrasle vloge razlikujejo. Ta merila navadno vključujejo vsaj enega izmed naštetih normativnih dogodkov: zaključek izobraževanja, vstop na delovno mesto, vodenje neodvisnega »gospodinjstva«, oblikovanje razmeroma stabilne partnerske zveze ali zakona in starševstva. Čas pojavljanja teh dogodkov se med posamezniki precej razlikuje glede na socioekonomski položaj njihove primarne družine, pričakovanja posameznikovih staršev in njegovih izobrazbenih teženj. Posamezniki s visokimi željami (te pa so navadno povezane s pričakovanji staršev in njihovim socialnoekonomskim položajem) bodo npr. dlje časa vztrajali v njihovem izobraževalnem procesu, se sočasno ne bodo zaposlili in bodo živeli v »odvisnem« gospodinjstvu s svojo primarno družino. Najverjetneje se še ne bojo poročili, živeli v samostojni izven zakonski skupnosti ali se odločili za starševstvo. Tako bodo po kriteriju prevzema ene izmed odraslih vlog npr. študenti najdlje »ostali« v obdobju poznega mladostništva, čeprav so lahko na različnih področjih psihičnega razvoja dosegli relativno zrelost, posamezniki, ki se zaposlijo takoj, ko je legalno mogoče, pa postanejo odrasli »najprej«, čeprav so lahko npr. manj psihološko zreli od študentov.

Kot posebno razvojno obdobje, v katerem se posamezniki po svojih psiholoških značilnostih ločijo od otrok in odraslih, so psihologi mladostništvo opredelili na prehodu it 19. v 20. stoletje. Temeljni razlog za zgodovinsko tako pozen začetek proučevanja mladostništva leži v dejstvu, da se je šele konec 19. stoletja izoblikovala posebna starostna skupina posameznikov, ki se po svojih psiholoških, socialnih in kulturnih značilnostih razlikovala tako od kronološko mlajših (otrok) kot od starejših skupin (odraslih). Za oblikovanje tako starostno homogene skupine z razlikovalnimi značilnostmi so bili namreč potrebni določeni socialnoekonomski pogoji: starostna segregacija, relativna izolacija od »sveta dela« (odraslih) in, posledično, specifična pričakovanja odraslega dela družbe do te homogene starostne skupine.

Z industrializacijo in migracijo prebivalstva v mesta je v poznem 19. stoletju prišlo do družbenih sprememb v pojmovanju izobrazbe in dela. Mladi ljudje so spoznali, da najmanj kvalificirano delo pomeni najnižjo plačo in najmanjši (če sploh) osebni napredek. Ko so v

starosti 18 let zahtevali odraslo plačo, so jih delodajalci raje nadomestili z mlajšimi delavci, ki so za enako delo prejeli nižjo plačo. Nekvalificiranega kadra je bilo vedno dovolj, primanjkovalo pa je višje kvalificiranega. Za višje kvalificirano delo je bila seveda potrebna izobrazba. Posledično so jo ljudje začeli višje vrednotiti, leta šolanja so se pri vse večjem številu posameznikov povečevala (več jih je tudi sploh začelo hoditi v šolo), zaradi podaljšanega šolanja pa so se zaposlili kasneje. Število šol se je sčasoma povečalo, postale so bolj organizirane in zahtevne, na vsaki stopnji izobraževanja se je zaradi večjega števila učencev zoževal obseg njihove kronološke starosti. Tako so bili dani pogoji (najprej za premožnejše sloje, kasneje tudi za nižje sloje prebivalstva) za ločevanje mladostništva kot posebnega razvojnega obdobja – podobno stari posamezniki so vzpostavljali tesne medsebojne stike in ustvarjali specifično »mladostniško« subkulturo, razmeroma ločeni so bili od odraslega dela prebivalca, saj se z njimi niso družili na delu, spremenila so se pojmovanja in pričakovanja odraslih do njih (npr. starejši otroci in mladostniki so odvisni od odraslih, potrebujejo posebno skrb in nadzor, ker se šolajo, skrbeti je treba za njihovo prihodnost) (Zupančič, 2009).

1.1.3 Vpliv kulture na mladostnika

V zahodnih tehnološko razvitih kulturah se mora namreč posameznik za vlogo odraslega postopno pripravljati že v obdobju otroštva. Taki hitri obrati v pričakovanjih odraslih pri mladostnikih povzročajo čustveno napetost, ki se pogosto izraža v obliki nespremenljivega vedenja in konfliktnosti v odnosu z odraslimi.

V tehnološko razvitih družbah razmeroma ostro ločujemo med neodgovorno igro otrok in odgovornim delom odraslih. Posameznik naj bi se v otroštvu le brezskrbno igral, vse ostalo naj bi zanj opravili njegovi starši in drugi odrasli. Tudi na prehodu v mladostništvo naj bi bila, poleg prostega časa za zabavo, obiskovanje šole in učenje za šolo edini zadolžitvi šolskega otroka in mladostnika. Navadno se nato med odraslimi nenadno pojavijo pričakovanja, da bi morali biti telesno že odrasel mladostnik odgovoren na različnih področjih svojega življenja, se vključevati v odgovorne dejavnosti in jih kompetentno opravljati. Prehod od »neodgovorne« igre k »odgovornemu« delu torej ni počasen in postopen kot v tradicionalnih družbah (Zupančič, 2009).

Prav tako obstajajo razlike v razlagah, kdo sploh odrasel človek je glede na kulturo. Primer tega je študija Piumatti, Giannotta, Roggero in Rabaglietti (2013), kjer so rezultati pokazali, da čeprav se v povprečju italijanski in nizozemski mladi odrasli strinjajo o pomembnosti kriterijev

za doseganje odraslosti, so italijanski mladi odrasli, v primerjavi z nizozemskimi, večjo pomembnost pripisovali kriterijem, ki so povezani z zmožnostjo ustvarjanja družine. Prav tako so razlike v povezavi z zaposlitvenim statusom bile zgolj na meji statistične pomembnosti. Na splošno Zupančič in sodelavci (2014) ugotavljajo, da so zahodnim družbam bolj pomembni vidiki odraslosti, kot so prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja, odločanje, vzpostavljanje enakovrednega odnosa s starši in finančna neodvisnost. Sledijo jim tudi pripravljenost na družino, intimnost in sprejemanje norm, legalne (npr. polnoletnost) in biološke (zmožnost imeti otroka) pa manj.

Dobljeni rezultati so pomembni za prihodnje študije, saj kažejo, da mladi odrasli različno dojemajo kriterije za doseganje odraslosti v odvisnosti od kulturnega okolja.

1.1.4 Razvoj čustev v mladostništvu

V kontekstu razvoja čustev se osredotočamo na mladostnikova subjektivno zaznana čustvena stanja, na njihovo povezanost z vedenjem in, bolj splošno, s temperamentom in njegovimi osebnostnimi značilnostmi. Razmeroma visoke povezave med prevladujočimi čustvenimi stanji, izražanjem različnih čustev in temperamentnimi, pa tudi osebnostnimi značilnostmi se pojavljajo že v otroštvu, v mladostništvu pa se ta vzorec povezav še okrepi (Zupančič, 2009).

1.1.5 Oblikovanje identitete

Oblikovanje identitete je psihološki proces, v katerem se posameznik opredeljuje glede tega, kdo je, kaj ceni, o ciljih in usmeritvah, ki so pomembni za njegovo življenje v prihodnosti, pa tudi glede načinov, kako bo zastavljene cilje uresničil. Posamezni deli identitete se začnejo razvijati že v prvem letu po rojstvu, čeprav je razvoj identitete in z njim povezana identitetna kriza ena izmed najbolj izstopajočih značilnosti mladostništva in pomembna razvojna naloga v tem obdobju. Da bo posameznik odkril tisto, kar je in kar mu ustreza, mora preizkušati različne vloge in se ob tem spraševati, katera, če sploh katera, je tista, ki odraža njegov pravi jaz. Identiteta se torej ne oblikuje nenadno in iz ničesar, temveč na podlagi zgodnejših komponent, izmed katerih jih mladostniki v procesu preverjanja, da bi našli tisto, kar jim najbolj ustreza, veliko tudi zanikajo, nekatere tudi zadržijo, druge preoblikujejo in dopolnijo, dodajo pa tudi povsem nove sestavine.

V mladostništvu posameznik postane opazovalec svojih lastnih telesnih in psiholoških sprememb in potrebuje čas, da te spremembe skupaj z zgodnejšimi identifikacijami integrira v identiteto jaza. Dosežena identiteta, ki se odraža v splošnem sprejemanju sebe, lastne individualnosti in primernosti sebe v socialnem kontekstu, pa ne pomeni končnega dosežka, ni statična in nespremenljiva, temveč ima identiteta, ki jo mladostnik doseže, potencial za nadaljnje spremembe (Zupančič, 2009).

1.1.6 Mladostniki in starši

Ena izmed pomembnih razvojnih nalog v mladostništvu je osamosvajanje od staršev in oblikovanje intimnih odnosov z vrstniki (npr. vzajemna in oblikovalna prijateljstva, partnerske zveze). Osamosvajanje od staršev je proces, skozi katerega se odnosi med mladostniki in njihovimi starši spremenijo tako, da postanejo mladostniki na področju vedenja, čustvovanja in vrednot samostojni ter hkrati v odnosu do staršev ohranijo zaupanje in naklonjenost (Zupančič, 2009).

1.1.7 Odnosi z vrstniki

Interakcija z vrstniki ima pomembno vlogo v mladostnikovem razvoju, to je pri njegovem osamosvajanju od primarne družine, oblikovanju identitete, vzorcu moralnega presojanja in vedenja, pridobivanju socialnih spretnosti, upadu mladostniškega egocentrizma, pri vzpostavljanju odnosov z nasprotnim spolom, in predstavlja socialni kontekst, v katerem mladostnik v primerjavi z otroki preživlja več prostega časa. Hkrati vrstniki predstavljajo kontekst, v katerem si posamezniki delijo pomembne vidike svojega življenja. Še posebej v mladostništvu postanejo odnosi z vrstniki bolj vzajemni, čustveno intenzivni, stabilni in psihološko intimni, kot so bili v otroštvu ali še bodo v katerem koli drugem življenjskem obdobju. Posameznikom ti odnosi služijo kot prototip odraslega vedenja na področju vsakdanjega življenja. Tisti mladostniki, ki ne uspejo vzpostaviti zadovoljivih odnosov z vrstniki do obdobja zgodnje odraslosti, imajo v nadaljevanju svojega življenja značilno več težav, kot mladostniki, ki so uspeli oblikovati kakovostne vrstniške odnose (Zupančič, 2009).

1.1.8 Razvoj partnerskih odnosov v mladostništvu

Odnosi z vrstniki, zlasti prijateljstva, so do srednjega mladostništva navadno omejeni na istospolne. V poznem otroštvu posameznik najde vrstnike, ki so mu podobni po zanimanju,

referencah, spretnostih itn., med predstavniki istega spola. V puberteti mladostniki še bolj izrazito navezujejo socialne stike z istospolnimi vrstniki, s katerimi kot s sebi podobnimi komunicirajo o spremembah v puberteti ter se skupaj spoprijemajo s prijetnimi in neprijetnimi izkušnjami odraščanja.

Ob koncu zgodnjega mladostništva začnejo posamezniki v povprečju posvečati vse več pozornosti vrstnikom nasprotnega spola. Istočasno prihaja do upada intenzivnosti posameznikovega ukvarjanja s samim seboj, poraste mladostnikova skrbnost do drugih, kar prispeva k razvoju tesnejših medosebnih odnosov, ki ne temeljijo le na telesni privlačnosti med spoloma. Navadno se taki odnosi začnejo oblikovati v srednjem mladostništvu (mladostniki začnejo »hoditi z nekom«), v poznem pa pridobijo predvsem na intimnosti, čeprav tudi takrat v povprečju ne dosežejo ravni, značilne za zgodnjo odraslost. Mladostniki pridobijo prve spolne izkušnje v obdobju zgodnjega mladostništva, do spolnih odnosov pa prihaja nekoliko pozneje, navadno v srednjem mladostništvu.

Vzpostavljanje intimnih odnosov s partnerjem, ki ima drugačne potrebe kot posameznik sam (to pa je nasprotno spolni partner), je dolgotrajnejši proces, zahteva več novih izkušenj, obojestranske občutljivosti, vživljanja v perspektivo drugega in nekoliko drugačne socialne spretnosti kot oblikovanje intimnega odnosa s sebi podobnimi posamezniki (istospolnimi vrstniki).

V zgodnjem mladostništvu so posameznikom v partnerskem odnosu manj pomembne vzajemne, spontane in smiselne interakcije s posamezniki nasprotnega spola, pomembnejši so telesna privlačnost, socialni položaj v skupini vrstnikov, izstopajoče značilnosti partnerja, socialne spretnosti, predvsem pa prvi vtis, ki ga partnerji napravijo nanje z govorno komunikacijo. V srednjem mladostništvu na pomembnosti v partnerskem odnosu pridobijo prijateljstvo, vzajemno naklonjenost, intimnost, spoštovanje, lojalnost, medsebojno zaupanje, ljubezen in spolne izkušnje, v poznem pa skupni interesi, vzajemno razumevanje, intimnost, podobnost v ciljih za prihodnost in dolgoročna zanesljivost partnerja (Zupančič, 2009).

1.2 Zgodnja odraslost

1.2.1 Razvojne naloge v odraslosti

Že prej smo omenili, da se s trajanjem izobraževanja, ki se v tehnološko razvitih družbah povečuje, se podaljšuje obdobje mladostništva, posledično pa se v povprečju povečuje starost, v kateri se posameznik izobrazi za opravljanje poklica, zaposli, materialno osamosvoji in oblikuje družina.

Pričakovana normativna starost za partnersko ali zakonsko življenje se zvišuje, prav tako starost, pri kateri posamezniki prevzamejo vlogo starša. Prav tako se s počasno demografsko revolucijo v slovenski populaciji, enako kot v mnogih drugih, povečuje delež posameznikov v obdobju srednje in zlasti pozne odraslosti, povečuje pa se tudi pričakovano trajanje življenja posameznikov v sodobnih družbah.

Odraslost ima v sodobnih tehnološko razvitih družbah predvsem socialni pomen. Posameznikove predstave o odraslem vključujejo racionalnost, disciplinarnost, relativno neodvisnost na različnih področjih delovanja, osebno in socialno odgovornost, sprejemanje veljavnih družbenih norm, vrednot in socialnih vlog. Da bi deloval skladno s takimi predstavami, posameznik teži k obvladovanju določenih razvojnih nalog. Te so odvisne tako od njegove starosti kot od generacije in družbe, ki ji pripada. Tako se različne družbe in tudi generacije posameznikov med seboj razlikujejo glede tega, katere razvojne naloge naj bi posamezniki obvladovali v posameznih razvojnih obdobjih (Zupančič, Kavčič in Fekonja, 2009).

1.2.2 Razvojne naloge mladih odraslih

Iz mladostništva v zgodnjo odraslost se ohranja razvojna naloga osamosvajanja od družine, lahko tudi še čustvenega, predvsem pa se nanaša na finančno osamosvajanje. Priprava na partnerstvo in starševstvo ter oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki se v zgodnji odraslosti razširi na oblikovanje intimnih, stabilnih in razmeroma trajnih partnerskih odnosov, prilagajanje na partnersko ali zakonsko življenje in starševstvo. Priprava na poklicno delo se iz mladostništva v zgodnjo odraslost nadaljuje v smeri razvoja poklicne vloge in ustalitve v poklicu, razvoj socialno odgovornega življenja pa se razširi na dejavno vključevanje v družbeno skupnost (Zupančič idr., 2009).

Doseganje uspeha pri razvojnih nalogah je ključno za zadovoljstvo z življenjem mladih odraslih. To ugotavljajo Zupančič, Komidar in Puklek Levpušček (2014). Poleg starosti je najpomembnejši faktor samostojno bivanje, zelo pomembna sta pa tudi romantično razmerje (intimnost) in finančna samozadostnost.

Odraščanje je večdimenzionalen koncept, pri čemer odraščajoči vseh kriterijev ne dosežejo istočasno. Kims in Beyers (2010) ugotavljata, da sta prvi fizična zrelost in upoštevanje socialnih norm, druge dimenzije - npr. oblikovanje odnosa s starši kot enakopravnimi odraslimi, pa se zgodi kasneje. Prej so finančno neodvisni kot pa si ustvarjajo družino.

Najpomembnejše razvojne naloge so:

Samostojnost. Čustveno in finančno osamosvajanje mladega odraslega od izvirne družine ter oblikovanje lastnega gospodinjstva predstavljata zaključek večletnih sprememb v procesu osamosvajanja, predvsem prekinitev odvisne čustvene, pa tudi materialne vezi z družino. Vendar to hkrati ne pomeni prekinitve čustveno povezanega medsebojnega odnosa med odraslimi in njegovimi starši, temveč se ta odnos kakovostno spremeni v egalitarnega.

V zgodnji odraslosti se celo nekoliko povečajo spoštovanje, razumevanje, zaupanje in naklonjenost ter zadovoljstvo v odnosu med odraslim in njegovimi starši, ti odnosi pa pri večini posameznikov pridobijo na pomembnosti, ko se mladi odrasli intenzivno vključujejo v poklicno delo in oblikujejo lastno družino (Zupančič idr., 2009).

Kot smo že omenili, Zupančič in sodelavci (2014) ugotavljajo, da sodijo vidiki samostojnosti k tistim merilom odraslosti, ki jih tako mladostniki kot odrasli najvišje vrednotijo.

Integracija socialnih vlog. Ta razvojna naloga predstavlja preoblikovanje v mladostništvu že dosežene identitete. Vključuje integracijo in asimilacijo novih socialnih vlog (poklicne, partnerske, starševske) v njihov identitetni konstrukt.

Čustvena stabilnost. Razvoj relativne čustvene stabilnosti se nanaša na razvoj strpnosti do čustvenih napetosti in frustracij, ki jih posameznik postopno pojmuje kot sestavni del vsakdanjega življenja, se z njimi razmeroma konstruktivno spoprijema ali jih preprosto sprejme brez nepotrebne sovražnosti in izražanja agresivnosti, tesnobe, depresivnosti ali celo obupa. Sposobnost uravnavanja čustev in nadzora njihovega izražanja navadno predstavlja mero čustvene zrelosti.

Ustalitev v poklicu. V zgodnji odraslosti posamezniki (nekateri že v mladostništvu) pridobijo ustrezno izobrazbo za opravljanje določenega poklica, se prvič stalno zaposlijo, pridobijo nova poklicna znanja in spretnosti se prilagodijo »v svetu dela« in postanejo finančno neodvisni. Poklicna kompetentnost in uspešnost sta pomembna vidika življenjskega zadovoljstva pri mladih odraslih in prispevata k pripisovanju smisla njihovem življenju.

Intimnost. Intimnost vsebuje sposobnost samo razkrivanja partnerju, naklonjen in medsebojno oporni odnos z drugo osebo, ne da bi ob vzpostavljanju psihološke bližine z njo posameznik doživljal strah pred izgubo lastne identitete. To je posameznikova sposobnost, da si z drugo osebo deli svoja čustva, zanimanja, misli, stališča itn., da opusti »popolno« neodvisnost ter razvije med odvisni čustveni odnos s partnerjem (Zupančič idr., 2009).

Prav tako Zupančič in sodelavci (2014) ugotavljajo, da sprememba intimnih odnosov iz družjenja in prijateljstev v navezanost in dolgoročna partnerstva, bolj značilna za odrasle kot mladostnike, vodi v spremembe odnosa s starši in sicer do boljših odnosov in povečanja individualnosti mladega odraslega.

Prilagajanje na partnerstvo/zakonsko skupnost. Mladi odrasli se na podlagi intimnega odnosa s stalnim partnerjem navadno odločijo za poroko ali za življenje v izven-zakonski skupnosti. Sprememba v načinu življenja oz. prehod iz individualnega v skupno gospodinjstvo pa od posameznika zahteva določeno mero prilagajanja.

Ureditev bivanja. Mladi odrasli se soočajo tudi s pomembnimi odločitvami glede tega, kdaj, kje in kako si bodo uredili lastno bivališče, seveda v odvisnosti od svojih finančnih zmogljivosti (in včasih tudi od finančnih zmogljivosti svojih staršev) (Zupančič idr., 2009).

Kins in Beyers (2010) ugotavljata, da je samostojno bivanje povezano s pospešenim doseganjem določenih meril za odraslost, sobivanje s starši pa upočasni proces, s katerim posameznik postane samozadostna in neodvisna odrasla oseba. Ker uspeh v doseganju statusa odrasle osebe pozitivno napoveduje splošno počutje mladih odraslih in njihovo zadovoljstvo z življenjem je zamuda v doseganju neodvisnega bivanja v tej fazi življenja problem, ki zahteva posebno pozornost

Prilagajanje na starševstvo. V vlogi staršev se mladi odrasli spoprijemajo s prilagajanjem na finančnem, socialnem in čustvenem področju. Družinske odgovornosti se z rojstvom otroka

povečajo, partnerske vloge pa preoblikujejo. Slovenski mladi odrasli so npr. poročali, da so po rojstvu otroka manj pozornosti in časa namenili partnerju, zmanjšali so količino stikov s prijatelji ali vpletanje v druge družabne dejavnosti, svojo udeležbo v prostočasnih dejavnostih (npr. rekreacija, družabni stiki) pa so spremenili tako, da je v njih lahko sodelovala cela družina.

Razvoj pripadnosti družbenim skupinam in družbene odgovornosti. Vključevanje v širšo družbeno skupnost ni prav očitna značilnost zgodnje odraslosti, pogosto se namreč omejuje na delovanje posameznikov v okviru hišnih svetov, svetov staršev (v vrtcih, šolah), mladinskih in športnih organizacij ter v različnih organih delovnih organizacij (Zupančič idr., 2009).

Namen najine raziskovalne naloge je preveriti, ali se in kako se med seboj v doseganju kriterijev odraslosti razlikujejo mladostniki in mladi odrasli.

1.3 Hipoteze

Na podlagi teoretičnega znanja, predstavljene teorije in študij sva postavila naslednje hipoteze:

1. Med mladostniki in mladimi odraslimi ni velike razlike v finančni samostojnosti.
2. Mladostniki so manj čustveno stabilni od mladih odraslih.
3. Mladostniki so manj samostojni od mladih odraslih.
4. Intimnost in partnerstvo sta bolj razvita pri mladih odraslih kot pri mladostnikih.
5. Mladi odrasli imajo pogosteje urejeno samostojno bivanje.
6. Mladi odrasli se v večji meri pripravljajo na starševstvo kot mladostniki.

2 METODOLOGIJA

2.1. Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 206 udeležencev, od tega 54 moških in 152 žensk. 146 udeležencev je pripadalo srednji mladostniški starostni skupini (15 do 17 let), 39 pozni mladostniški skupini (18 do 24 let), 21 pa skupini mladih odraslih (25 do 35 let). 175 je bilo dijakov, 10 študentov, 15 zaposlenih in 6 brezposelnih. 173 jih živi pri starših, 10 v dijaških ali študentskih domovih, 20 jih biva samih ali s partnerjem, 3 pa so izbrali možnost »drugo«. Natančne frekvence po starostnih skupinah so v prilogi 1.

2.2. Pripomočki

Uporabila sva vprašalnik, ki sva ga za namen raziskovalne naloge naredila sama. Njegov uvodni del je udeležence vprašal po njihovem spolu, starosti, statusu šolanja oz. zaposlitve ter po bivališču. V osrednjem delu vprašalnika je bilo 15 vprašanj, na katere so udeleženci odgovorili z opisno lestvico od »zame ne velja« do »zame velja«. Vprašanja so merila pet dimenzij: finančna neodvisnost (npr. »finančno sem neodvisen od družine«), čustveno zrelost (npr. »znam sočustvovati z osebo«), samostojnost (npr. »znam se zanesljivo držati dogovora), intimnost in partnerstvo (npr. »imam stabilno partnersko zvezo«) in pripravljenost na družino (npr. »imam urejeno bivanje, potrebno za otroka«). Celoten vprašalnik je v prilogi 3.

2.3. Postopki

Vprašalnik sva razdelila v obliki spletne ankete, ki sva jo poslala dijakom mariborskih srednjih šol, študentom in mladim odraslim. Udeležencem sva se predstavila, jih seznanila z namenom raziskave in s tem, da je njihovo reševanje prostovoljno in anonimno.

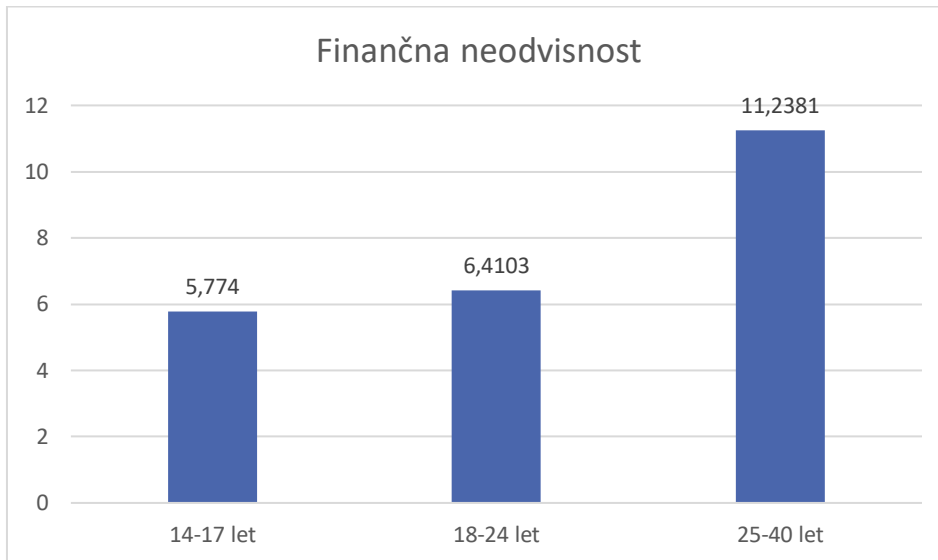
2.4. Analiza

Vsako izmed dimenzij odraslosti sva merila s tremi vprašanji. Najprej sva opisne odgovore pretvorila v številke in sicer: 1 (zame ne velja), 2 (zame večinoma ne velja), 3 (zame delno velja), 4 (zame večinoma velja) in 5 (zame velja). Nato sva seštela odgovore posameznih treh vprašanj, tako da je minimalno možno št. 3, maksimalno pa 15. Za te dimenzije sva nato izračunala opisne statistike: povprečje, standardni odklon, minimum, maksimum in frekvence odgovorov. Nato sva izrisala grafe primerjav med skupinami.

3 REZULTATI

3.1 Rezultati razlik finančne neodvisnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 1)

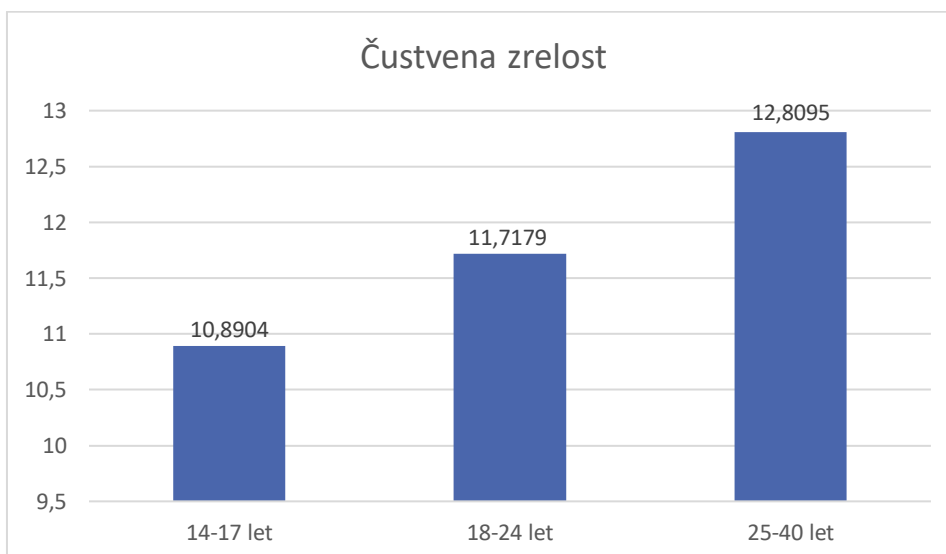
Graf 1 Finančna neodvisnost

Finančno neodvisnost sva izmerila glede na rednost prihodkov posameznika, finančno neodvisnost od družine in pridobitev ustrezne izobrazbe za opravljanje poklica. Iz grafa ena, ki primerja povprečja posameznih starostnih skupin vidimo, da so daleč najbolj finančno neodvisni mladi odrasli, med srednjo in pozno skupino mladostnikov pa ni velikih razlik.

3.2 Rezultati razlik čustvene stabilnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 2)

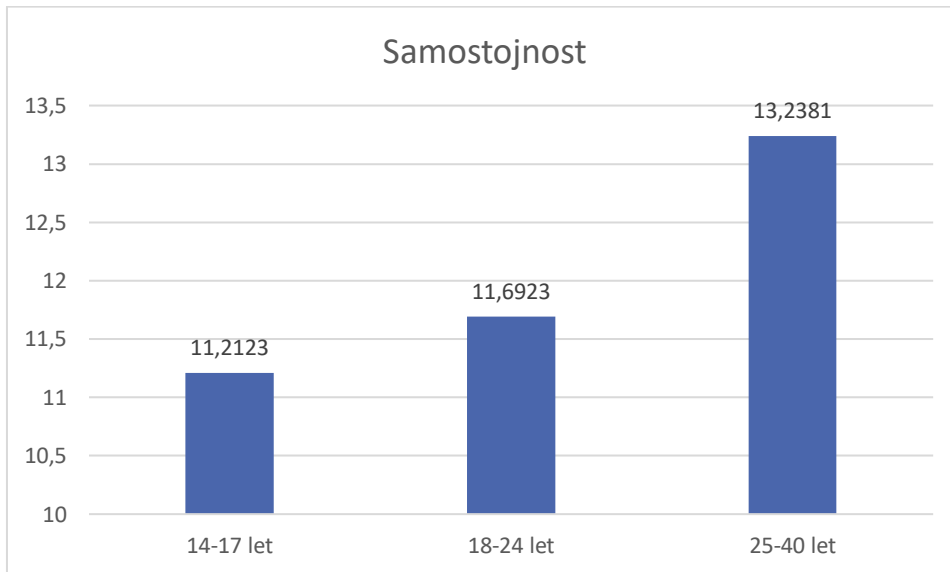
Graf 2 Čustvena zrelost

Čustveno zrelost sva izmerila glede na sposobnost posameznika, da nadzoruje svoja čustva, na sposobnost sočustvovanja z osebo ter glede na sposobnost spoprijemanja z vsakodnevnimi stresi življenja. Graf 2 prikazuje povprečja posameznih starostnih skupin. Vidimo, da čustvena zrelost postopno narašča s starostjo, pri čemer so najbolj čustveno zreli mladi odrasli.

3.3 Rezultati razlik samostojnosti med starostnimi skupinami (hipoteza 3)

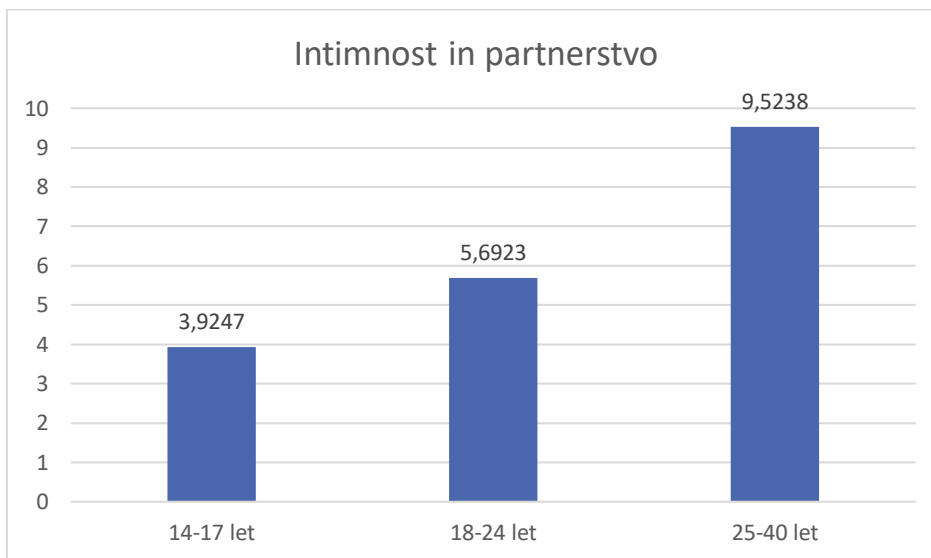
Graf 3 Samostojnost

Samostojnost sva izmerila glede na sposobnost posameznika, da opravi svoja opravila na lastno pobudo, na sposobnost organizacije svojega časa in sposobnost zanesljivega držanja dogovorov. Graf 3 prikazuje povprečja posameznih starostnih skupin. Ugotovila sva, da samostojnost med posamezniki v srednjem in poznem mladostništvu ni velikih razlik, medtem ko so mladi odrasli v povprečju bolj samostojni.

3.4 Rezultati razlik intimnosti in partnerstva med starostnimi skupinami (hipoteza 4)

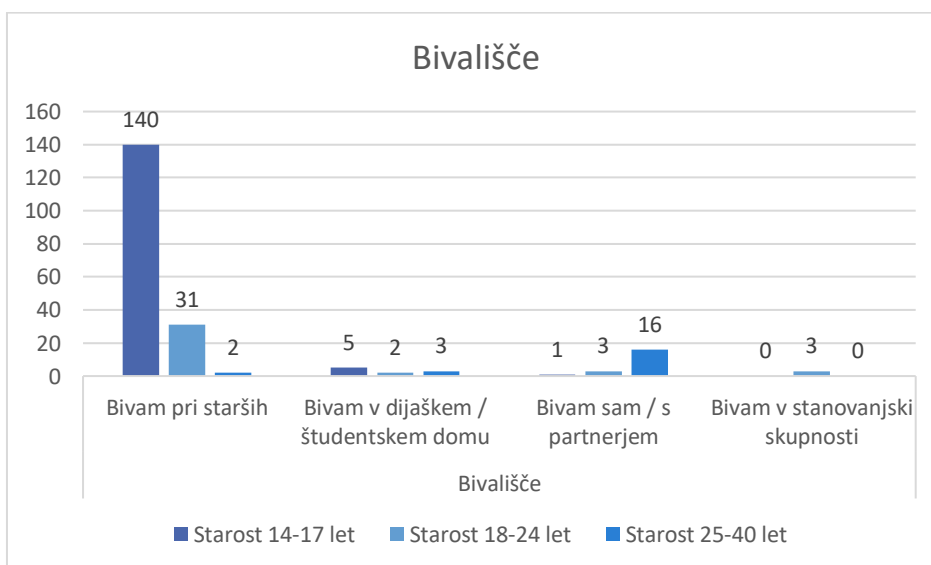
Graf 4 Intimnost in partnerstvo

Intimnost in partnerstvo sva izmerila glede na to, ali posameznik živi s svojim partnerjem, če ima stabilno partnersko zvezo in če se čustveno upira na partnerja. Graf 4 prikazuje povprečja intimnosti in partnerstva med posameznimi starostnimi skupinami. Vidimo, da oboje s starostjo narašča in da so razlike med vsemi skupinami kar velike.

3.5 Rezultati razlik bivanja med starostnimi skupinami (hipoteza 5)

Graf 5 Bivališče

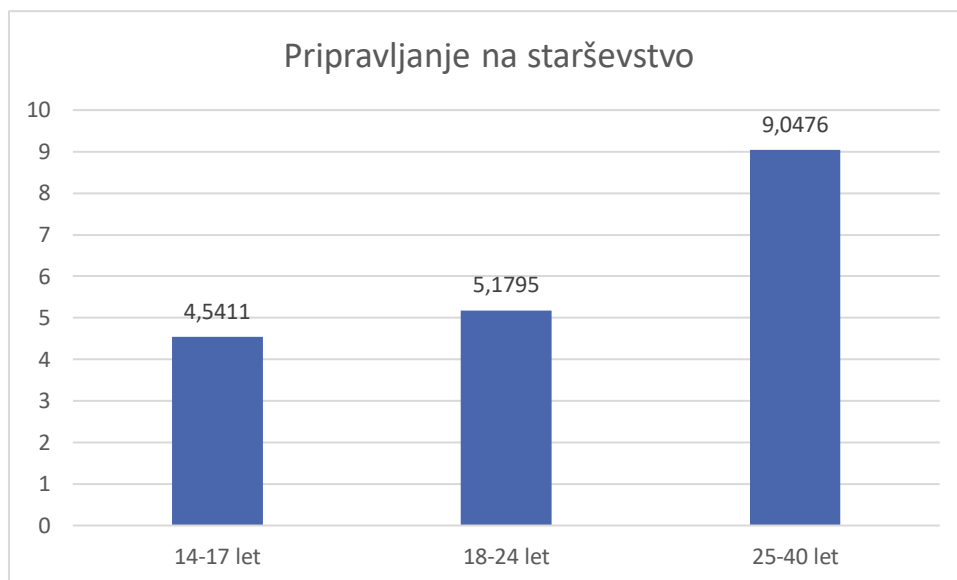

Urejenost bivanja posameznika sva izmerila z vprašanjem »Kje bivate?«. Graf 5 prikazuje frekvence odgovorov, pri čemer vidimo, da bivanje pri starših s starostjo upada, medtem ko

samostojno s starostjo narašča. Večji delež mladih odraslih biva na svojem (sami ali s partnerjem).

3.6 Rezultati razlik pripravljanja na starševstvo med starostnimi skupinami (hipoteza 6)

Graf 6 Pripravljenost na starševstvo

Pripravljenost posameznika na starševstvo sva izmerila glede na urejeno bivališče in finančna sredstva, potrebna za otroka in glede na to, ali posameznik že ima, ali razmišlja o lastni družini. Graf 6 prikazuje povprečja posameznih starostnih skupin. Ugotovila sva, da med srednjimi in poznimi mladostniki ni bistvene razlike pri pripravljanju na družino, mladi odrasli pa se na lastno družino že pripravljajo ali jo že imajo.

Vidimo, da najvišje vrednosti mladi odrasli dosegajo v samostojnosti, čustveni zrelosti in finančni samostojnosti, z nekoliko nižjim povprečjem pa jim sledita intimnost in partnerstvo in pripravljenost na starševstvo.

Preostala opisna statistika (standardni odkloni, minimumi in maksimumi) so v prilogi 2.

4 RAZPRAVA

Med pisanjem naloge in zbiranjem rezultatov sva prišla do nekaj pričakovanih, ter nekaj presenetljivih ugotovitev. Ko sva se lotila teme odraščanja, sva mislila, da bo vse skupaj lažje izpeljati, sploh, ko sva poskušala »izmeriti« odraslost posameznikov – kako sploh določiš, kaj sestavlja odraslo osebo?

S pomočjo literature ter ugotovitev drugih avtorjev sva izpostavila šest dimenzij, ki so se nama zdele najbolj pomembne, ko govorimo o odraščanju. Le-te so finančna neodvisnost, čustvena zrelost, samostojnost, urejeno bivanje, pripravljenost na starševstvo ter intimnost in partnerstvo.

Hipoteza 1: Med mladostniki in mladimi odraslimi ni velike razlike v finančni neodvisnosti

Predvidevala sva, da so za finančno neodvisnost najbolj pomembni redni prihodki. Le-te naj bi posameznik začel pridobivati po zaposlitvi, torej, po končanem šolanju. Ker večina posameznikov šolanje konča v poznem mladostništvu (do 24. leta), sva predvidevala, da med poznimi mladostniki in mladimi odrasli ni velike razlike v finančni neodvisnosti. To je edina hipoteza, ki sva jo ovrgla, saj je najina raziskava pokazala, da večina poznih mladostnikov še ni finančno samostojna – vsaj niti približno ne v takšnem deležu, kot mladi odrasli. Mladi odrasli so v večini zaključili študij in se zaposlili, za kar sklepava, da v večji meri omejuje finančno neodvisnost mladostnikov – nepolnoletni so tako še dijaki, polnoletni pa tudi v veliki meri študenti, ki sicer imajo nekoliko več samostojnosti od dijakov (najbrž na račun študentskega dela), vendar vseeno veliko manj od odraslih.

Hipoteza 2: Mladostniki so manj čustveno zreli od mladih odraslih

To hipotezo sva potrdila. Ugotovila sva, da mladostniki so manj čustveno zreli od mladih odraslih. Prav tako sva ugotovila, da je razlika v zrelosti med srednjimi in poznimi mladostniki ter med poznimi mladostniki in mladimi odrasli približno enaka. Čustvena zrelost torej sorazmerno narašča s starostjo, kar pa je tudi v skladu z ugotovitvami, predstavljenimi v teoretičnem uvodu (Zupančič, 2009).

Hipoteza 3: Mladostniki so manj samostojni od mladih odraslih

To hipotezo sva prav tako potrdila. Tako kot čustvena zrelost, samostojno približno sorazmerno narašča s starostjo – čeprav je pri samostojnosti vseeno rahlo večja razlika med mladostniki in mladimi odraslimi kot med obema skupinama mladostnikov. To lahko pripišemo dodatnim odgovornostim, ki jih pridobi finančno neodvisen človek, vendar bi za neposredno povezano

med samostojnostjo in finančno neodvisnostjo bila potrebna dodatna raziskava. Kot lahko vidimo v prilogi 2, večina mladih odraslih živi na svojem in imajo neke redne prihodke – kot pa se je pokazalo v študijah (Kims in Beyers, 2010; Zupančič idr., 2014), pa življenje na svojem torej ne pri starših pomembno povezano s samostojnostjo in doseganjem različnih vidikov odraslosti.

Hipoteza 4: Intimnost in partnerstvo sta bolj razvita pri mladih odraslih kot pri mladostnikih

Hipotezo sva potrdila, vendar sva pričakovala, da bo intimnost in partnerstvo najbolj poraslo med poznim mladostništvom in mlado odraslostjo. Temu ni bilo tako, saj, ponovno, kot pri samostojnosti in čustveni zrelosti, intimnost in partnerstvo sorazmerno naraščata s starostjo. Sta pa intimnost in partnerstvo vseeno v primerjavi z dimenzijami, kot je samostojnost, v povprečju za kar nekaj točk nižji, kar kaže k trendu, da se – kljub temu, da so mladi odrasli bolj pripravljeni na intimnost in partnerstvo, nekateri vidiki dosežejo kasneje, kot so to predvideli v (Kims in Beyers, 2010).

Hipoteza 5: Mladi odrasli imajo pogosteje urejeno samostojno bivanje.

Hipotezo sva, kot je bilo pričakovano, potrdila. Izredno malo mladostnikov je imelo urejeno bivanje, v primerjavi z mladimi odraslimi, kjer jih večina živi samih ali pa s partnerjem. To lahko razložimo v povezavi s finančno neodvisnostjo – mladostniki si še pridobivajo izobrazbo ter se posledično ne morejo zaposliti. Mladi odrasli so v večini že zaposleni ter imajo redne dohodke, kar pomeni, da si lahko privoščijo samostojno bivanje.

Hipoteza 6: Mladi odrasli se v večji meri pripravljajo na starševstvo kot mladostniki

Mladi odrasli se mnogo bolj pripravljajo na starševstvo kot mladostniki, zato je tudi ta hipoteza potrjena. Med srednjimi in poznimi mladostniki je zanemarljiva razlika, med mladostniki in mladimi odraslimi pa izredna. To spet povezujeva s finančno neodvisnostjo, ki je nujno potrebna za otroka, pa tudi z intimnostjo in partnerstvom, ki sta seveda tudi potrebna za starševstvo. Je pa to podobno kot intimnost in partnerstvo dimenzija, ki ima najmanj točk, kar pomeni, da jo dosega kasneje – kar pa je tudi v skladu s trendom, da se mladi odrasli vse pozneje, pogosto tudi krepko po 30. letu starosti, odločajo za otroke.

Najine hipoteze sva v večini potrdila. Ugotovila sva, da se dimenzije, povezane s finančnim stanjem in finančnimi dohodki posameznika (finančna neodvisnost, urejeno bivanje, pripravljenost na starševstvo) ne spreminjajo preveč med mladostniki ter nato naredijo velik

korak med mladostniki in mladimi odraslimi. Dimenzije, povezane z družbo in posameznikovim delovanjem v njej (samostojnost, čustvena zrelost, intimnost in partnerstvo) pa sorazmerno naraščajo s starostjo. Iz tega lahko sklepamo, da mladostniki lahko dozoriijo le toliko, kolikor jim okolje dopušča – pri družbenih dimenzijah zrelost ves čas narašča, saj ni ničesar, kar bi to zaviralo. Medtem pa je pri preostalih dimenzijah, povezanih s financami, majhen ali zanemarljiv korak med obema skupinama mladostnikov ter nato velika sprememba ob prihodu v mlado odraslost. To pripisujeva temu, da se mladostniki na teh področjih preprosto ne morejo razviti – nimajo se priložnosti zaposliti, ker še nimajo primerne izobrazbe ter se šolajo, okolje tega ne dopušča.

V prihodnje bi bilo smiselno raziskati, ali se res podaljšuje prehod v odraslost, kar vidimo iz podobnosti srednjega in poznega mladostništva, zaradi podaljšanja šolanja in s tem odvisnosti od staršev (kar je, kot so pokazale druge raziskave) pomembno povezano z vidiki odraslosti, tudi samostojnostjo nasploh in pripravo na starševstvo.

Zavedava se, da ima najina naloga tudi nekaj pomanjkljivosti, npr. to da imava za čisto pravo primerjavo med skupinami nekoliko preveč neizenačeno število udeležencev (torej 146 proti 21) in da je možno, da sva v vzorec mladih odraslih nehote zajela npr. kakšne bolj samostojne. Hkrati se zavedava, da je tudi povprečje mera, na katero zelo vplivajo skrajni rezultati (zelo visoke in zelo nizke vrednosti) pa tudi, da na podlagi take primerjave ne moreva z zagotovostjo reči, da so razlike tudi statistično pomembne, da bi morala za to uporabiti bolj zapletene statistične analize.

5 ZAKLJUČEK

Pisanje raziskovalne naloge nama je bilo izredno zanimivo, saj je odraščanje obdobje, skozi katerega trenutno prehajava tudi sama. Namen raziskovalne naloge je bil raziskati zakaj pravna polnoletnost ne sovпада z dejansko starostjo, pri kateri lahko posameznika označimo kot odraslega. Želela sva ugotoviti, kako odraščanje sploh poteka – kdaj se posamezne dimenzije odraščanja (npr. samostojnost) razvijajo, kako velike so razlike v dimenzijah odraščanja med mladostniki in mladimi odraslimi, ali se srednji in pozni mladostniki bolj razlikujejo sami med sabo, kot se z mladimi odraslimi...

Kot sva predvidevala, je večina najinih hipotez bilo potrjenih. Socialne sposobnosti (čustvena zrelost, samostojnost, intimnost in partnerstvo) razmeroma sorazmerno naraščajo s starostjo. Urejeno bivališče, pripravljenost na starševstvo in finančna neodvisnost, ki so neposredno

povezani na dohodke posameznika, pa ne naraščajo bistveno med mladostništvom, temveč močno porastejo pri vstopu v mlado odraslost. To ima smisel, saj se takrat posamezniki lahko redno zaposlijo.

Upava, da sva z raziskovalno nalogo pripomogla k boljšemu razumevanju odraščanja, ki je že samo po sebi težek in zmeden postopek za skoraj vsakega posameznika. Med ustvarjanjem naloge sva se o odraščanju tudi sama veliko naučila.

6. DRUŽBENA ODGOVORNOST

Družbeno odgovornost vidiva glede na načela pri odgovornosti za vpliv, ki ga ima podaljševanje mladostništva in premik odraslosti na družbo. V zahodnih družbah se populacija stara in zelo pomembno bo za obstoj naše družbe, da imamo finančno neodvisne ljudi, pa tudi zagotovljene prihodnje generacije (naravni prirast – torej rojstva). S tem, ko se podaljšuje šolanje, se podaljšuje čas redne zaposlitve, s tem zmanjšuje finančna neodvisnost, za katero sklepava, da je eden izmed pomembnih kriterijev odraslosti in tudi pripravljenost za družino. Morda se kdo zaradi brezposelnosti celo ne odloči za družino.

7. PRILOGE

PRILOGA 1

Tabela 1 Frekvence odgovorov po starostnih skupinah

		Starostna skupina		
		14-17 let	18-24 let	25-40 let
Spol	Moški	34	13	7
	Ženski	112	26	14
Status	Dijak	145	30	0
	Študent	0	5	5
	Zaposlen	1	2	12
	Brezposeln	0	2	4
Bivališče	Pri starših	140	31	2
	V dijaškem / študentskem domu	5	2	3
	Bivam sam / s partnerjem	1	3	16
	Drugo ¹	0	3	0

¹ Pod drugo so odgovori kot je stanovanjska skupnosti in bivanje s sostanovalci.

PRILOGA 2

Tabela 2 Opisna statistika posameznih dimenzij odraslosti po starostnih skupinah

		Povprečje	Standardni odklon	Minimum	Maksimum
Finančna neodvisnost	14-17 let	5,77	2,19	3	12
	18-24 let	6,41	2,92	3	13
	25-40 let	11,2	3,60	3	15
Čustvena zrelost	14-17 let	10,89	1,89	6	15
	18-24 let	11,7	1,75	6	15
	25-40 let	12,8	1,69	9	15
Samostojnost	14-17 let	11,21	1,94	5	15
	18-24 let	11,69	2,05	8	15
	25-40 let	13,24	1,51	9	15
Intimnost in partnerstvo	14-17 let	3,92	2,33	3	13
	18-24 let	5,69	3,83	3	15
	25-40 let	9,52	4,78	3	15
Pripravljenost na starševstvo	14-17 let	4,54	2,38	3	15
	18-24 let	5,18	3,40	3	15
	25-40 let	9,05	4,28	3	15

PRILOGA 3

Tabela 3 Vprašalnik kriterijev odraslosti

	Zame ne velja	Zame večinoma ne velja	Zame delno velja	Zame večinoma velja	Zame velja
Imam redne prihodke.					
Finančno sem neodvisen/a od družine.					
Pridobil/a sem ustrezno izobrazbo za opravljanje poklica.					
Znam se spoprijemati s stresi in napori vsakdanjega življenja.					
Znam sočustvovati z osebo.					
Ko situacija to zahteva, znam nadzorovati svoja čustva.					
Svoje obveznosti opravi na svojo lastno pobudo.					
Znam si organizirati svoj čas.					
Zanesljivo se znam držati dogovora.					
Živim s svojim partnerjem.					
Imam stabilno partnersko zvezo.					
Čustveno se opiram na partnerja.					
Imam urejeno bivanje, potrebno za otroka.					
Imam finančna sredstva, potrebna za otroka.					
Imam ali v bližnji prihodnosti razmišljam o lastni družini.					

8 LITERATURA

Kins, E. in Beyers, W. (2010). Failure to launch, failure to achieve criteria for adulthood? *Journal of Adolescent Research*, 1-35.

Piumatti, G., Giannotta, F., Roggero, A. in Rabaglietti, E. (2013). Zaposlitveni status in zaznavanje obdobja odraslosti: primerjava med italijanskimi in nizozemskimi mladimi odraslimi, *Psihološka obzorja*, 1-50.

Zupančič, M., Komidar, L. in Puklek Levpušček M. (2014). Individuation in Slovene emerging adults: Its associations with demographics, transitional markers, achieved criteria for adulthood, and life satisfaction, *Journal of Adolescent Research*, 1-13.

Zupančič, M., Friedlmeier, W., Puklek Levpušček, M., Sirsch, U., Bruckner-Feld, J., in Horvat, M. (2014), Perceptions of Achieved Criteria for Adulthood Among Austrian, Slovene, and U.S. Students, *SAGE Open*, 1-12.

Zupančič, M. (2009). Mladostništvo: Opredelitev razvojnega obdobja in razvojne naloge v mladostništvu. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (Ur.), *Razvojna psihologija* (str.511–524). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Zupančič, M., Kavčič, T. in Fekonja, U. (2009). Zgodnja odraslost: Razvojne naloge v odraslosti. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (Ur.), *Razvojna psihologija* (str.634–654). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.